

Romano džaniben

časopis romistických studií | 1 | 2022

parlando, rubato
♩ = cca 70

* ženský hlas

1. Andro-da-ta-bo-nis, joji pha-res bu-či ke-ren, intonační posun o půltón výš
pha-res bu-či ke-ren, joji mek ma-ri-ben chu-den.

2. La-ches te hin la-ches, joji duj berš te u-ža-rel,
duj berš te u-ža-rel, joji mek ma-ri-ben chu-del. *atd.*

Romano džaniben

časopis romistických studií | 29. ročník | 1/2022

[Michael Beníšek]

© Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2022

Na obálce:

Notový záznam písně *Andr'oda taboris* zaznamenané J. Koudelkou – Rakúsy, asi 1964 |

Na základě terénní nahrávky zapsala K. Andršová.

Obsah

RECENZOVANÁ ČÁST

- Kateřina Andršová
Josef Koudelka (*1938) a jeho nahrávky romských písní z šedesátých let 7
- Renata Sedláková
**Zprávy o Nás i o Nich – zpravodajský diskurz televize
veřejné služby o Romech** 27
- Michael Beníšek
Kůň, postroj a povoz ve východoužské romštině 53

RECENZNÍ ČLÁNEK

- Pavel Baloun
**Holokaust a jeho následky optikou židovských a romských rodin
mezi dějinami žen a gender history** 77

NERECENZOVANÁ ČÁST

- Anna Míšková
**Tadeusz Joachimowski – výpověď bývalého vězně koncentračního
tábora Auschwitz II-Birkenau** 91
- Jana Gáborová-Kroková
„Chcela som byť blízko Rómom.“ Rozhovor s Nelou Nezábudkovou 127

RECENZE | ANOTACE

- Karolína Ryvolová:
Špačkem tužky na manžetě (Anna Štičková) 143
- Annemarie Sorescu-Marinković, Thede Kahl, Biljana Sikimić (eds.):
Boyash Studies: Researching „Our People“ (Pavel Kubaník) 147
- Tatiana Zalahař Podolinská: *Marian Devotion Among the Roma in Slovakia:
A Post-Modern Religious Response to Marginality* (Barbora Spalová) 151

„Chcela som byť blízko Rómom.“ Rozhovor s Nelou Nezábudkovou

Nadežda Malčeková | Foto: Roman Hraník (*Romano nevo lil*)

Nadežda Malčeková – Nela Nezábudková (nar. 1978) je slovenská rómska spisovateľka, autorka dvoch biografických románov. Pochádza zo stredného Slovenska, kde ju a ďalších sedem súrodencov vychovávali rodičia na samote, v dome s malým hospodárstvom. Napriek chudobe, osamoteniu a práci okolo mladších súrodencov i v domácnosti, bola Nadežda

*prominentnou žiačkou. Po absolvovaní štúdia na Gymnázium v Novej Bani (dnes Gymnázium Františka Švantnera) bola prijatá na Právnickú fakultu Trnavskej univerzity. Po prázdninách sa však rozhodla na univerzitu nenastúpiť a pracovať v miestnej fabrike Preglejka v Žarnovici. Jej rozhodnutie a život v nasledujúcich rokoch zásadným spôsobom ovplyvnila viera v Boha. Už na strednej škole sa pravidelne zúčastňovala omši v kostole, neskôr navštevovala Kongregáciu sestier Albertínok v Brezne, kde sa zbližila so sestrami z Poľska. Nakoniec, napriek nevôli rodičov, odišla po maturite do kláštora v Krakove. Avšak konečný slub mníšky sa po štyroch rokoch v klástore rozhodla nezložiť a z Krakova odísť. Dlhú dobu potom pracovala s rómskymi deťmi na Slovensku ako pedagogická asistentka. V súčasnosti študuje právo na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. V roku 2020 debutovala autobiografickým románom *Dievčatko z kláštora* (Elist, 2020), v roku 2021 v životopisnom rozprávaní pokračovala a vydala román *Ďateľinka* (Elist, 2021).³*

1 Autorka je asistentkou v Ústave rómskych štúdií na Prešovskej univerzite v Prešove. Pôsobí tiež v Dokumentačno-informačnom centre rómskej kultúry v Štátnej vedeckej knižnici v Prešove.
E-mail: jana.gaborova@unipo.sk, dicrk2@svkpo.gov.sk

2 Jak citovat: Gáborová-Kroková, J. 2022. „Chcela som byť blízko Rómom.“ Rozhovor s Nelou Nezábudkovou. *Romano džaniben* 29 (1): 127–139.

3 Skrátaná verzia rozhovoru pod názvom „Rozumie mi len papier a pero / Achalol mange ça o papirošis the pingalos“ bola uverejnená v roku 2021 v slovenskom časopise *Romano nevo lil* 31 (2): 4–5.

Obidve Vaše publikované knihy ste vydali pod menom Nela Nezábudková. Prečo ste sa rozhodli písať pod pseudonymom? Čo Vás k tomu viedlo?

V prvom rade to bolo kvôli opatrnosti. Moje vedomie bolo zaliate otázkami typu: ako budú nazeráť čitatelia na moju knihu a na mňa? Zaujme vôbec čitateľov takýto príbeh? Kto ma v tom príbehu spozná? Zároveň som chcela ostať v istom momente neviditeľná. Vlastne celý život som sa snažila o to, aby som istým spôsobom bola neviditeľná. Presne tieto dôvody podmienili to, že som sa rozhodla písať pod pseudonymom.

V knihách sa dotýkate tém, pred ktorými spoločnosť akoby nechcela otvoriť oči. Sú to témy rasizmu – skrytého, ale aj zjavného, diskriminácie, trpkkej cesty hľadania svojho miesta na svete. Malo aj toto vplyv na Vaše rozhodnutie písať pod pseudonymom?

Ja som sa tak rozhodla kvôli tomu, že... Ak teda čitatelia budú čítať moje knihy, tak aby sa zaoberali Nelou Nezábudkovou. Nikdy som nechcela odhaliť svoju identitu, lebo nie som zvyknutá na záujem ľudí a nebolo v mojom úmysle byť na výslni. Radšej pozorujem svet z úzadia, a keď treba pomôcť, tak som tu. Rada to robím. Témy, ktoré rozoberám vo svojich knihách, sú, isteže, témami náročnými. Tým, že ich odkrývam cez svoj životný príbeh, sa k nim opäť vraciam. Dá sa povedať, že aj toto sú dôvody, pre ktoré som chcela ostať v anonymite. Jednoznačne to nie je tým, že by som nemala rada spoločnosť ľudí, práve naopak. Ak treba pomôcť, ak je potrebné zasadiť sa pre dobro veci, som tu.

Čo Vás podnietilo k tomu, že ste nakoniec odhalili svoju identitu?

Bolo to pri krste mojich kníh. Cítila som, že je potrebné priznať sa, kto v skutočnosti stojí za prežitkami zachytenými v knihách. Bol to moment, kedy som sa istým spôsobom vyrovnala s tým, čo som si prežila a čo ma v živote vyformovalo osobnostne a charakterovo.

Kedy sa vo Vás ozvala potreba zachytiť svoje pocity na papier?

Poznáte ten pocit, keď sa chcete niekomu zdôveriť, porozprávať sa, ale dopredu viete, že budete „nevypočutá“? A tá vaša potreba nebude akceptovaná? Uvedomila som si, že slová sú zbytočné, že jediný, kto mi rozumie, je papier a pero. Ja som sa, skrátka, musela vypísať. Boli momenty, kedy som plakala tam, kde ma nikto nevidel. Písala som a slzy roztápali atrament na papieri. Papier znášal moje výlevy. Najviac v čase, kedy som musela môjho otca počúvať niekedy aj celú noc – kázne, karhanie... Nepomáhal vankúš na hlave, nepomáhalo ani, keď som sa celá schovala pod perinou. Otcov hlas prenikal tmou až do mojich schovaných uší. Aj tieto nepríjemné pocity som zverila svojmu denníku a modlila som sa, aby ho nikto nenašiel. Písať denníček som teda začala vtedy, keď som sa naučila čítať a písať.

Z akej rodiny pochádzate? Sú Vaši rodičia Rómovia?

Obidvaja moji rodičia sú Rómovia. Mamina pochádza z Horehronia, otec z okolia Žarnovice. Pochádzam z viacpočetnej rómskej rodiny, ja som najstaršia. Mám tri sestry a štyroch bratov. Takže sme si kľudne mohli so súrodencami zahrať aj futbal bez toho, aby sme museli zháňať ďalších hráčov.

Ako sa funguje v takejto veľkej rodine?

U nás doma to bolo také zvláštne. Tým, že som bola najstaršia, tak som bola pre moju mamu akoby jej pravou rukou. Starala som sa o mladších súrodencov, ich výchovu a dá sa povedať, že som ich „ťahala“ a motivovala k tomu, aby sa rozhodli pre štúdium na stredných a vysokých školách. Jeden z bratov je učiteľom na základnej škole v Bratislave, ďalší sa venuje umeleckému rezbárstvu, ďalšie dve sestry tiež vyštudovali. Vzdelanie som považovala za veľmi dôležité a tento postoj som prenášala aj na mojich mladších bratov a sestry. Teraz má už každý z mojich súrodencov svoje rodiny, manželov, manželky, deti.

Ako vyzerali Vaše súrodenecké vzťahy v detstve?

Ja som od detstva vyrastala ako samotárka. Nikdy som so svojimi súrodencami nemala taký dôverný vzťah, napriek tomu, že som sa o nich starala. Vzťahy medzi nami sa mojím odchodom z domu prerušili. Ja som sa vydala a moja rodina je teraz manžel a svokra. Istý čas sme s bratmi a sestrami boli v písomnom kontakte, teraz sa ten kontakt neudržiava.

A čo rodičia? Vaša mamka? Udržiavate kontakt s rodičmi?

Snažím sa ten kontakt čo najviac obmedziť, pretože aj keď mi volala mamina, tak som si vypočula výčitky, ktoré ma potom trápili a ničili. Po takýchto rozhovoroch som sa viacej uzatvárala, nevedela som, čo mám robiť. V takých pre mňa ťažkých emocionálnych chvíľach zasiahol manžel, zasiahol svetlo v tme, kde som ja už to svetlo nevidela.

Vo Vašom knižnom debute *Dievčatko z kláštora* opisujete Vaše zalúbenie v Bohu. Viedli Vás k tejto láske rodičia? Ako je to s vierou vo Vašej rodine?

U nás u Rómov je to tak, že sme všetci veriaci, lebo ak sa Rómom narodí dieťa, tak nám záleží na tom, aby bolo dieťa čo najskôr pokrstené. Moji rodičia boli veriaci, ale vieru nepraktizovali. Ja som ju začala prežívať naplno počas štúdia na gymnáziu, za podpory susedy, ktorá bola praktizujúcou veriacou. Vtedy som sa dostala do veľkého sporu s mojím otcom, lebo som začala chodiť do kostola, začala som čítať prvé čítania, hrať na gitare. Postupne sa ku mne pridali aj moji súrodenci, takže všetci ôsmi sme ako pokrivený rebrík sedeli v kostole v prvej lavici. Neskôr bratia začali miništrovať. Bolo to také spontánne. Kvôli viere som to mala doma ťažké. Napríklad, keď som si doniesla domov svätý obrázok, otec

mi ho dolámala, keď som sa doma potom učila, tak som nemohla mať zapnuté svetlo, lebo otec hovoril, že nech mi svieti pánboh. Nakoniec som sa učila pri sviečke. Teda, nenašla som pochopenie pre svoju vieru u môjho otca. Bolo to ťažké obdobie. Často som sa utiahla do svojho sveta, v ktorom som hľadala riešenia na rôzne životné situácie. Musela som si poradiť sama. Jedinou osobou, ktorá bolo ochotná v čase môjho dospievania vstúpiť do môjho sveta, bola moja krstná mama. U nej som nachádzala útechu a pomoc. No a práve v tom mojom svete som začala objavovať Boha. O svojich radoostiach, ale aj starostiach či problémoch, sa rozprávam vždy s Bohom. Utiahnem sa do ústrania, odkiaľ vykričím to, čo je v mojom vnútri, v mojej duši. Tam niekde sa začala formovať moja láska.

Teda ste sa zaľúbili...

Áno, zaľúbila. Poznáte pocit, keď človek túži byť s milovanou osobou a vnútorne cíti, že s ňou chce zdieľať každú chvíľu svojho života – dobro, zlo, jednoducho všetko. Chce, aby si vzájomne patrili. Tak to bolo aj so mnou a s Bohom. Najprv som sa začala modlievať ráno, na obed, večer. Chodievala som na bohoslužby vždy pred vyučovaním. Po omši som utekala ráno na námestie do školy. No nestačilo mi to. Mala som duchovného otca, ktorému som hovorila ako cítim Boha, vieru a čo by som chcela robiť. V tej dobe som nevedela, že je to povolanie. On ma v tomto mojom cítení usmernil, odporúčal mi, aby som v sebe tieto pocity nechala dozrieť, v tom čase som bola druháčkou na gymnáziu. Raz ma zobral na duchovné cvičenia k sestrám do misijného radu Služobníč ducha svätého pri Poprade. Bola som tam štyri dni, v tichosti, sama so sebou a s Bohom. Modlila som sa, veľmi ma to naplňalo, po modlitbách som sa cítila vždy silná, plná energie.

Spomínate, že Vás vo viere podporovala Vaša susedka. Aké vzťahy ste mali so susedmi?

Tým, že som ako dieťa vyrastala na samote, tak sme mali neďaleko len jednu susedu, potom cintorín a za ním kopce, lesy a prírodu. Škola bola asi takých pätnásť minút cesty. Najprv som išla z kopca a potom do kopca. Do kopca to bolo náročnejšie a v zime zase veselo. Dole do dediny sme veľmi nechodievali, len ak sme išli do školy, k lekárovi, na nákup alebo do mesta. My ako deti sme nemali kontakt s ostatnými deťmi z obce, iba ak v škôlke alebo škole, či v kostole. Viac-menej otec bol taký, že nepodporoval návštevy a kontakty s inými. Medzi nami a zvyškom obyvateľov panovala taká vzájomná nedôvera, my sme považovali za čudákov ich a oni nás. Možno tá nedôvera na každej strane pochádzala z minulosti, kedy tu bývalo viac rómskych rodín, ktoré po vojne odišli bývať do Žiaru nad Hronom alebo Žarnovice. Musím konštatovať, že také boľavé miesta zostali aj na jednej, aj na druhej strane. Časom sa to nalomilo tým, že sme ako deti začali chodiť do kostola. Získali sme si ľudí, pretože sme v tom kostole boli aktívni. A zostalo to tak dodnes.

Teda ste vyrastali v nedôvere k Nerómom.

Tá nedôvera k ľuďom, ktorú nám rodičia vštepovali, sa netýkala len ľudí v dedine, ale všeobecne ku všetkým, vrátane Rómov. Keď som sa raz vrátila zo školy – z gymnázia, tak som povedala, že oproti na učilišti som videla rómskych študentov, mládež. Tak hneď otec reagoval tak nepriateľsky až agresívne, že čo ma majú takí ľudia zaujímať. V jeho vnútri vládol hnev a nedôvera.

Aké ste boli dieťa-žiacka?

Bola som neposedná, vystrájala som, sem-tam som sa pobila. Moji rodičia nerozumeli tomu, ako som mohla tak vystrájať, keď ma poznali úplne z iného uhla – ako tiché dievča. Za čias socializmu si rodičov predvolávali k riaditeľovi, aby sa preberalo to moje nepriateľské správanie. Otec tam bol s mamou skoro častejšie ako doma. Bila som sa so staršími deťmi, ktoré mi nadávali do smradľavých cigániek. Mojou odpoveďou bol napríklad rozbitý nos, alebo buchnúť do chrbta. V siedmom ročníku sa to upokojilo. Vzťahy sa so spolužiakmi usporiadali, doteraz sme spolu v kontakte.

Základná škola, najmä vzťahy s učiteľmi na prvom stupni majú na adaptáciu a životný úspech detí veľký vplyv. Aké vzťahy ste mali s učiteľmi Vy?

Horšie. Vždy som sedela v poslednej lavici. Keď som si k niekomu prisadla, tak ma učители presadili na moje miesto – do zadnej lavice. Prístup učiteľov bol zjavne diskriminačný. V tom čase mi aj súdružka učiteľka hovorila, že som cigánka, ktorá smrdí. Podľa príkladu učiteľky sa potom tak správali aj moji spolužiaci. Nemám pekné spomienky na niektoré momenty. Napríklad raz sme písali diktát a ja som nemala pero, ani ceruzku, lebo mi ich mladší súrodenci polámali. Zato som ešte od učiteľky schytala. Hovorili mi, že skončím na predčasnom dôchodku už ako pätnásťročná.⁴ Práve takéto skúsenosti ma motivovali k tomu, aby som sebe aj ostatným dokázala, že ak sa moji spolužiaci učia na jednotky, tak môžem aj ja, ak oni môžu študovať, môžem aj ja. Počas vyučovania som sa snažila byť aktívna, domáce úlohy som si robila ešte v škole, aby som potom mohla pomáhať doma s výchovou súrodencov a hospodárstvom.

Mali ste v škole dôvernú kamarátku, spriaznenú dušu?

Ja som nikdy nemala spriaznenú dušu. Nemala som dôvernú kamarátku, s ktorou by som si sadla a rozprávala som sa o tom, čo prežívam. Bola som za každú kolektívnu zábavu, ale akonáhle išlo o prekročenie osobnej zóny, tak som sa stiahla do svojej ulity. Svoje pocity som zverovala svojmu denníku.

⁴ V tom období sa podľa slov N. Malčekovej dostávali dôchodky, nie dávky v hmotnej núdzi, ako to poznáme v súčasnosti (pozn. autorky).

Ako to vyzeralo na strednej škole? Zblížili ste sa v tomto období s niekým?

Na gymnázium som sa dostala do triedy, v ktorej boli deti lekárov, právnikov a z rôznych „vyšších pozícií“. Nezabudnem na to, keď som v prvý deň na seba pocítila ich pohľady, že „aha, máme tu Rómku“. Spolužiaci ma prijali medzi seba, prístup učiteľov bol ľudský, čestný, úprimný. Tu som sedela v prvej lavici rovno pred katedrou. Nemohla som ale vždy chodiť do školy. Niekedy som chýbala aj týždeň, lebo som nemala peniaze na autobus. Vtedy mi spolužiaci písali poznámky, boli veľmi nápomocní. Napriek skvelým podmienkam na to, aby som si našla spriaznenú dušu medzi nimi, nestalo sa tak. Nedôvera k ľuďom bola vo mne hlboko zakorenená.

Potom ste sa rozhodli odísť do kláštora. Ako toto rozhodnutie vnímala Vaša rodina?

Dokázala som v sebe nájsť odvahu postaviť sa pred mojich prísnych rodičov a povedať im, že chcem slúžiť Bohu. Bolo to pre nich veľmi náročné. Moja rodina ťažko znášala akýkoľvek odchod z domu. Ťažko znášali, keď som odchádzala na duchovné cvičenia, neskôr do Poľska, a potom, keď som sa vydávala. Ja, ich najstaršia dcéra, v ktorej videli budúcu právničku, sa chcela stať mníškou. Najhoršie to znášala mama, pretože vo mne strácala oporu, osobu, ktorá sa postarala o to, aby doniesla domov peniaze. Možno aj preto, že vo mne nevidela dcéru, skôr kamarátku, niekoho, na koho sa dokáže spoľahnúť, niekoho, kto sa dokáže postarať o hospodárstvo, mladších súrodencov. Vedeli, že nech sa stane čokoľvek, bude o nich postarané. To, že som im povedala, že chcem odísť z domu, že túžim po tom, aby som bola zatvorená medzi štyrmi stenami a rozprávala sa s Bohom, bolo niečo neprijateľné. Otec ma presviedčal, aby som neodchádzala. Najprv milo, potom až agresívne. Súrodenci so mnou prestali komunikovať.

Vy ste nakoniec našli útechu v kláštore v Poľsku, v Krakove. Prečo práve v tomto kláštore? Viazalo Vás niečo k tomuto miestu?

Počas svojho stredoškolského štúdia som navštívila viaceré rehole, hľadala som sa. Svoje hľadanie som ukončila v Brezne, v Kongregácii sestier Albertínok, ktoré slúžili chudobným. Sestry boli z Krakova, boli to Poľky. U nich som sa postupne naučila rozprávať po poľsky. Po skončení školy som tam bola pol roka, potom som odišla do Krakova. Pamätám si na svoj odchod. Bol veľmi ťažký. Nikto z rodiny sa so mnou neprišiel rozlúčiť. Veľmi ma to trápilo. Napriek náročnému životu v rodine som si rodičov neskutočne vážila, potrebovala som ich vo svojom živote. To, čím som si doma prešla, ma naučilo nazerať na život z iného uhla pohľadu, naučilo ma to postarať sa o seba.

Aký bol rehoľný život?

Rehoľný život nebol taký, ako som si pôvodne myslela. Nebolo to len o tom, že som sa modlila. Bol to priestor, kde som sa stretla s rôznymi povahami, charaktermi,

názormi. Aj tu som si od jednej sestry zažívala útlak a ponížovanie kvôli tomu, že som Rómka. No pomohlo mi to uvedomiť si, že moje povolanie nie je o prežívaní rehoľného života, ale o práci medzi nami, medzi Rómami, medzi deťmi. Uvedomila som si, že tam budem najviac osožná.

Vaša túžba byť s Rómami sa aj naplnila...

Áno, moje rómstvo sa vo mne viac ozvalo, chcela som byť v kontakte s Rómami. Odišla som z kláštora, išla som pracovať na Horehronie a do okolia stredného Slovenska, v oblasti Žarnovice. Tu som rómsky život spoznala ináč. Kým ja som vyrastala v prírode, na samote, s rodičmi a súrodencami, tak tam som spoznala veľkú chudobu. Chudobu, ktorá ma dorazila. Tu som pocítila, že ma tí Rómovia potrebujú. Pomyslela som si na svojich súrodencov a seba, ako nám vzdelanie pomohlo v živote, a bola som presvedčená, že vzdelanie pomôže aj Rómom v uzavretých komunitách. Len to vzdelanie nie je všetko, pretože okrem toho treba mať aj strechu nad hlavou, treba prácu a zabezpečiť kopec vecí okolo toho, aby sa život žil v dôstojných podmienkach. Čiže zmenu som zavřila cez vzdelávanie ako pedagogická asistentka v levickom okrese, kde som pôsobila osem rokov.

Vaše knihy *Dievčatko z kláštora* a *Ďatelinka* sú preložené do rómskeho jazyka.⁵ Aké pocity ste prežívali, keď sa Vám dostali do rúk?

Ja som si obidve knihy prečítala v rómskom jazyku. Je to pre mňa veľká česť. No keď som čítala tie moje knihy v rómčine, tak nie všetkému som rozumela. Moja rómčina je zo stredného Slovenska a kniha je preložená do štandardizovanej rómčiny. Napriek tomu, že rómčina je mojím materinským jazykom, bežne sme sa tak rozprávali doma, tak na verejnosti sme hovorili výlučne po slovensky. V súčasnosti si rada prečítam texty v rómčine, no tým, že nie som v kontakte so svojou rodinou, tak hovorím prevažne po slovensky.

Román *Ďatelinka* je pokračovaním Vášho autobiografického rozprávania, v ktorom sa hlavná hrdinka snaží napriek rôznym prekážkam meniť životy zverených rómskych detí v segregovanom prostredí. Pre koho je vlastne kniha určená?

Je to kniha, v ktorej neopisujem ako pracovať s deťmi, nediktujem kolegom a kolegyniam, čo majú robiť na hodinách, alebo aké si majú pripraviť pomôcky na hodiny. Ja sa im snažím vyrozprávať môj spôsob prístupu k práci pedagogickej

5 Nezábudková, N. 2020. *Dievčatko z kláštora* / *Ďajori kláštoristar*. Liptovský Mikuláš: Elist. Do rómskeho jazyka preložil: Marián Balog.

Nezábudková, N. 2021. *Ďatelinka*. Liptovský Mikuláš: Elist. Do rómskeho jazyka preložil: Marián Balog. Pozn. redakcie: *Ďatelinka* je názov školy, v ktorej hlavná hrdinka knihy začne pracovať ako pedagogická asistentka. Autorka románu dodáva: „Trojlístok symbolizuje Boha, ľudskú dušu a svet okolo, štvrtý lístok všetky zložky harmonizuje a dodáva im rovnováhu. Je lístkom šťastia.“

asistentky a to, ako veľmi túto prácu milujem. V knihe takisto opisujem rovnaký prístup k deťom, ktorý uplatňujem pri výchovno-vzdelávacom procese, ale aj mimo neho. Predovšetkým v každom žiakovi – rómskom aj nerómskom – vidím dieťa, v ktorom je kus dobra, ktoré formujem. V každom z nás dospelých, a aj v deťoch, je i kúsok toho zla či hnevu, a práve s tým treba čo najviac pracovať. Uvedomila som si, že práve to, s akými pocitmi prídem zo zborovne do triedy, má neskutočný dopad na správanie detí. Čím viac dobra a lásky vložíte do ich srdiec, tým viac to dobro a lásku potom vysielajú vo svojom okolí.

Kto Vás podporil pri vydaní obidvoch kníh?

Tieto knihy vyšli vďaka Magdaléne Kmetkovej, ktorú som mala možnosť spoznať na literárnej besede, ktorú organizovalo občianske združenie Rolik z Banskej Bystrice.⁶ Ani neviem, ako sme sa dopracovali pri rozhovore k zápiskom z čias môjho dospievania, neskôr z čias pôsobenia v pracovnej pozícii pedagogickej asistentky. Slovo dalo slovo a nakoniec sme sa zhodli, že čitatelia by ma mali najprv spoznať, preto ako prvotina vyšla kniha *Dievčatko z kláštora*, následne vyšla kniha *Datelinka*.

Akú rolu hralo rómstvo vo Vašej tvorbe?

Moje knihy sú o mne. O tom, kto som, čím som si prešla. Ja som Rómka. Priznám sa, nebolo jednoduché hovoriť o sebe a o ťažkých chvíľach, ktoré som prežívala ako dieťa či dospievajúce dievča, neskôr žena. No tým, že som svoje pocity zachytávala na papier, tak to bol pre mňa istý spôsob psychickej očisty a vysporiadania sa s ťažkými etapami v mojom živote.

Dostali sa k vám nejaké ohlasy na Vaše knihy?

Od niektorých čitateľov viem, že pri čítaní mojich kníh plakali, prípadne v niektorých momentoch cítili zlosť na ľudí, svet, ale aj na mňa samotnú, že som nekonala viac, že som sa nebránila. Nechcela som vo svojich čitateľoch vyvolať zlé pocity, mojím cieľom bolo možno motivovať iných k tomu, aby sa nenechali stiahnuť na dno, aby bojovali za svoje miesto na tomto svete.

Literárna tvorba Rómov na Slovensku tematickým spracovaním oslovuje rómskych aj nerómskych čitateľov, dostáva sa do povedomia širokej verejnosti. Sledujete literárnu tvorbu Rómov na Slovensku alebo v Česku?

Priznám sa, že sa momentálne venujem štúdiu práva. Moje čítanie sa posúva z roviny krásnej literatúry na rovinu odbornú. Ale relaxujem tým, že si píšem básničky do šuplíka, teda zatiaľ pre seba.

⁶ Občianske združenie Rolik sa dlhodobo venuje rozvoju rómskej literatúry a podpore rómskych autorov a autoriek na Slovensku (pozn. red.).

Je podľa Vás potrebné, aby sa Rómovia mohli literárne vyjadriť?

Jednoznačne áno. A súčasne dúfam, že dobrý Pán Boh požehná a rozdúcha iskry nádeje v nás Rómoch, že sme výnimoční a jedineční. Veľmi sa za to modlím.

Ďakujem za rozhovor a prajem Vám aj v mene redakcie srdečne veľa pracovných i životných úspechov.

K rozhovoru prikladáme ukážku z druhého autobiografického románu Ďatelinka, v ktorom hlavná hrdinka Nadežda začne po odchode z kláštora pracovať ako pedagogická asistentka na škole nazvanej Ďatelinka.⁷

⁷ Ukážku z románu pretlačujeme s láskavým povolením vydavateľov v zastúpení Magdaleny Kmeťkovej a prekladateľa Mariána Baloga.

Ďateľinka

(ukážka z románu, s. 157–159)

Na druhý deň sa po škole a celej obci na krídlach vetra nieslo slovo PETÍCIA. Dobré si to vymysleli. Petícia.

Vďaka nej už Cigáni nebudú chodiť do našej *Ďateľinky*. Starosta ako zriaďovateľ im zruší na jej základe školský obvod, šepkali všetky steny každej miestnosti, ozývalo sa v každom kúte dediny, všade, kam som vstúpila. Petícia sa podpisovala v obchode, na úrade, pošte aj v kravíne. A ja som sa začala lámať na márne kúsky.

Akoby mávnutím pierka sa stratilo čaro pokoja, radosti a smiechu.

Všade, kam moja noha v *Ďateľinke* vstúpila, sa vznášala nenávisť. Začal sa písať dedinský obežník klebiet, ktorý sa šírila ako elektrický prúd. A každý pripísal, doplnil svoju pravdu, svoju farbu, pre ktorú sa rozhodol bojovať. Aj kvôli klebetám sa nenávisť ako elektrický prúd vlievala ľuďom z *Ďateľinky* do žíl a nabíjala ich negatívnou energiou.

Pri nenávisťných slovných útokoch, ktoré sa štiepali na chrbte riaditeľky školy, lietali triesky zabodávajúce sa do jej pedagogického zboru. Neprekázalo nám, že nás pichla triesočka, zaboľelo bodnutie a že sa vyplavili slzičky. Nezľakli sme sa lietajúcich triesok, pevne sme zostali stáť na rúbanisku. Ako jedno telo.

Novinári stále obiehali školu ako nenásytné vlky, každý z nich túžil zabodnúť hrot svojho pera priamo do srdca školy v *Ďateľinke* a nechať ho, aby postupne vykrvácalo, a použiť krv ako atrament, aby mohol vznášať obvinenia a šíriť ich na vlnách internetu. Nebolo azda človeka na Slovensku, ktorý by nevedel o etnickom útoku dvoch Rómov voči bezbrannému Nerómovi v našej škole a necítil potrebu sa k nemu vyjadriť. Pravdu nehľadal nikto. Novinári, naopak, hľadali každú špinu, ktorá sa dala nájsť. Len byť prvým. Písať o šikane, diskriminácii Nerómov, populisticky počúvať iba jednu stranu. Nebo zatiahlo rolety nad *Ďateľinkou*, nad mierovým a obohacujúcim spoložitím rôznych národností v našej škole. Dúha nádejí sa ocitla vo vyhnanstve. Zaživa ma ten pocit beznádeje zabíjal. Cítila som, že musím niečo spraviť. Lenže čo? Na koho sa mám obrátiť, na aké dvere zabúchať? Sedela som ako zmoknuté kura v zborovni a čakala, že ma osvieti nejaká spásanosná myšlienka. Vtom som rýchlo zapla počítač a moje prsty sa naprogramovane rozbehli po klávesnici. Obrátila som sa na najvyššie inštitúcie s nádejou, že prídu na pomoc ako rytieri spod mohutného Sitna.

Ďatelinka

(ukážka z prekladu do rómčiny od Mariána Baloga, s. 122–124)¹

Pre aver dives pes pal e *Ďatelinka* the pal o calo gav prekal balval lidžalas o lav PETICIJA. Lačhes penge oda gondolinde. Peticija.

Prekal late imar o Roma na phirena andre amari *Ďatelinka*. O starostas sar šeralo lenge prekal peticija čhingerela o školakero obvodos, vakerenas cichones savore khereskere fali, vakerelas pes pal oleste dojekh serate, kaj gelom. E peticija pes irinelas tele andre sklepa, pro urados, pre pošta the andre maštaľňa. U me man zachudňom te rozperkerel pre cikne kotora.

Sar te bi pes jekhe poroskere čaladuňipnaha našaďa smiripen, pheras the asaben.

Sakaj, kaj sas miro pindro *Ďatelinkate*, urnisaľolas bikamaduňipen. Zachudne pes te irinel gaveskere pletkakere nevipena, so pes buchľarenas sar elektrika. Dojekh dženo odoj dothodaľ peskero čačipen, peskero koloris, vaš savo pes rozgindaľ te marel. The paľikerdones le pletkendar pes o bikamaduňipen sar elektrika čhorelas le manušege *Ďatelinkatar* andre žili the andre marelas len nalača zoraha. Bikamadune lavengere zaterďipena pen lemavenas pro direktorkiňakero dumo, u paš oda urnisaľonas ciknore kaštora, save phosavenas andro pedagogikano zboros. Amenge na vaďinelas, hoj andre amende phosavelas o kaštora, hoj o phosaviben zadukhaďa, hoj avle avri o apsora. Na daraďom le kaštorendar, ačhiľam zorales te terďol pro pindre. Sar jekh teštos.

O žurnalisti dojekhvar phirkerenas andre škola sar bokhale ruva, dojekh lendar kamelas te phosavel peskero pingalo vortanes andro školakero jilo *Ďatelinkate* the te mukhel les avka, kaj te ratvaľol avri, leskero rat te chasňarel sar e tinta, kaj šaj sthoven doš the buchľarel la andro internetos. Na sas jekh manuš Slovakijatar, so bi na džanelas pal o etnikano mariben, kana duj Roma gejlje mamuj jekhe gadžeske andre amari škola, u so bi na šunelas o kampaľišagos vareso ke oleste te phenel. O čačipen ňiko na rodelas. O žurnalisti rodenas dojekh mel the kaľipen, so pes delas te arakhel. Ča te avel angluno. Te irinel pal e šikana, pal e diskriminacija opral gadžende, the populistikanes te šunel ča jekh sera. Opral *Ďatelinkate* avle bare chmari, opral smiripen the jekhetano dživipen vaš vajsavo narodnosť i andre amari škola. E ufnostá vaš koloriskero kušťik pes ačhiľa odčhidľ seratar.

Džidones man ada bijezorakero šundľipen murdarelas. Šunavas, hoj musaj vareso te kerav. Aľe so? Pre kaste šaj visarav, pre savo vudar šaj klopinav? Bešavas sar cindľ kachňi zborovňate the užaravas, hoj chuťela pre mande varesavo zaarakhardo gondolipen. Akor sar vudud ňebostar phundradom o kompjutros the mire angušta pen rozdenašle pal e klavesňica. Visardom man pre jekhučeder inštituciji la ufnostaha, hoj avena te šegitinel sar slugadža le bare Sitnostar.

¹ Preklad bol redakčne mierne upravený, predovšetkým z hľadiska formátovania a zjednotenia tvarov (pozn. red.).

Na druhý deň, keď som vchádzala do tichej zborovne, ma prekvapil zvýšený mužský hlas z riaditeľne.

Bože, ktorý rodič vstal dnes so zlou náladou? pomyslela som si. Krik z riaditeľne sa však stupňoval a bol taký hlasný, že sa ho jednoducho nedalo nepočuť.

„Aká si to riaditeľka, keď nevieš udržať na uzde pedagogickú asistentku?! Ako je možné, že si jej dovolila napísať list, v ktorom všetko objasnila a mňa obvinila z diskriminácie? Ten list tvoja rómska asistentka poslala na Ministerstvo školstva aj na Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity!“

„Sme škola s právnou subjektivitou,“ – pokojne odvetila riaditeľka. „A nevedela som o tom, že sa rozhodla postaviť na stranu žiakov.“

„Výhovorky!“ zahučal mužský hlas.

„Nevyhovám sa, lebo aj keby som o tom vedela, brániť by som jej nebránila! Nik tak nepozná našich žiakov ako pedagogická asistentka. Trávi s nimi najviac času. A ešte niečo – je to pedagogická, nie rómska asistentka!“

„Takže tak!“ skríkol naštvane mužský hlas, kľučka rázne otvorila dvere a z riaditeľne vyšiel naštvane sám veľký šéf. Starosta. Jeho malým úzkym očiam neunikla moja maličkosť. Zagánil na mňa.

„Dobry deň,“ pozdravila som hlasom bojazlivého dieťaťa.

Veľký šéf dôležite prešiel popri mne ako päťeurovka nesúca sa do banky.

Pr'aver d'ives tosara, kana džavas zborovňate, naužardones šundom zoraleder muršikano hangos andal e direktorňa.

Devloro miro, savo dad the daj uštíla adad'ives ajša nalačba kedvaha? gondofindom mange. Krikos andal e direktorňa zorisaľolas the sas ajso hangošno, hoj pes na delas te na šunel.

„Savi sal raňi direktorka, kana peske na džanes te ľikerel paš peste peskeri pedagogikaňi asistentka?! Sar oda šaj avel, hoj lake priačhaďal te irinel ľil, kaj savoro presikhaďa the mange thoďa doš vaš e diskriminacija? U mek ada ľil tiri romaňi asistentka bičhaďa pro Školakero ministerstvos the pro Splnomocňencoskero urados perdal o romane komuniti!“

„Sam e škola la pravnona subjektivitaha,“ smirnones odphenda e direktorka le muršikane hangoske. „The na džanáš pal oda, hoj pes rozginda te zaterďol paš čhavende.“

„Avrivakeribena!“ harangozinda o muršikano hangos.

„Na avrivakerav man, vaš oda, hoj te bi pal oda džanáš, ta bi lake na ačhaďomas. Ňiko na prindžarel amare čhaven avka, sar e pedagogikaňi asistentka, hiňi lenca jekhbuter vachtos. The mek vareso, oda hiňi pedagogikaňi asistentka the na romaňi asistentka!“

„Ta avka!“ harangozinda la choľatar o muršikano hangos, e kľanka zorales phundraďa o vudar the andal e direktorňa avľa avri korkoro o Baro šeralo. O starostas. Leskere cikne sane jakhenge na denašľom. Zadikhľa pre mande.

„Lačho d'ives,“ salutindom leske le čhavorikane daravutne hangoha.

O Baro šeralo pregeľa barikanes pašal mande sar o pandžeuroske love dži andre banka.